Вовк Мирослава Петрівна,
професор кафедри загальноправових і психологічних дисциплін факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ України; провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій навчання дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЯК КРИТЕРІЙ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

На сучасному етапі реформування вищої військової освіти актуалізується проблема формування фахових компетентностей майбутнього офіцера, з-поміж яких ціннісне ставлення до використання ресурсів рідної мови у процесі професійної комунікації визначає мовно-комунікативна компетентність.

Майбутній фахівець як культуромовна особистість (О. Семеног) має насамперед володіти термінологічною, лексикографічною культурою, яка визначає спрямованість особистості на опанування і реалізацію нормативного використання галузевої термінології у професійному середовищі, що сприяє розвитку професіоналізму, формуванню мовно-кумунікативної культури фахового спілкування.

Окремі проблеми формування термінологічної культури фахівців різних сфер порушували О. Семеног, Л. Пшенична, В. Шевченко та ін. Теоретичні засади, особливості розвитку галузевих терміносистем обґрунтовано у публікаціях
О. Кобилинської, Ю. Бойка, Е. Огар, К. Панасюк, С. Шевчук та ін.

На сучасному етапі у військовому середовищі функціонує специфічне військове утворення - Національна гвардія України, функції якої закріплені у Законі України «Про Національну гвардію» (2014). Специфіка процесу формування термінологічної культури майбутнього фахівця Національної гвардії України зумовлена необхідністю опанування термінолексем власне військової галузі, а також окремого спектру терміносполук, пов'язаної з діяльністю військового формування з правоохоронними функціями.

На думку О. Семеног, термін (від лат. ***terminus*** - межа) - це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності [3, с. 26]. Л. Пшенична, В. Шевченко, Н. Шишкіна обґрунтовують, що «термін - це будь-яке слово чи словосполучення природньої або штучної мови, що ***позначає*** утямок (осягнення розумом об'єкта пізнання. - М.П.), словесно представлений дефініцією, є складником словникового фонду мови (номінативна функція) і заступає у фаховому тексті дефініцію утямку (комунікативна функція); будь-яке слово чи словосполучення природньої або штучної мови, що позначає утямок, представлений дефініцією й заступає її у фаховому тексті» [2]. Науковці акцентують увагу на таких ознаках терміна, як: системність, точність, прагнення до однозначності, наявність дефініції, кодифікація у словниках, створення на основі національної мови або іншомовне запозичення, є одиницею словникового (термінологічного)

фонду, реалізується в усному мовленні або фахових текстах тощо.

Військова терміносистема в історичній ретроспективі розвивалась з урахуванням соціально-політичних, науково-технічних, освітніх чинників, які визначили семантичну специфіку термінологічних груп військової лексики, способи їх творення, походження. На сучасному етапі розвитку української військової термінології (1990-і рр. - перше десятиліття XXI ст.) пов'язаний з відродженням традицій термінотворення і терміновживання на національній основі, активізацією лексикографічної роботи у військово-професійному середовищі. Зокрема з початку 1990-х рр. вийшли друком такі видання, як: Я. Яремко «Нариси з історії української військової термінології» (2012), А. Бурячок «Російсько-український словник для військовиків» (1995), «Російсько-український словник військово-технічних термінів» (за ред. М. Гуця, 1994), Б. Канцелярук «Словник військових термінів» (1993), О. Шмаков «Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань»(2005)та ін.

Упродовж останнього десятиліття розвивається такий лексикографічний напрям, як комп'ютерна (електронна) лексикографія, яка, на переконання О. Семеног, «стимулює розвиток, зумовлює інформаційно-комп'ютерну складову в лексикографічній культурі сучасного користувача» [3, с. 59-60]. Дослідниця наводить відомості про розвиток електронної лексикографії в Україні. Електронні словники видає Український мовно-інформаційний фонд, який в онлайновому варіанті розробив інтегровану лексикографічну систему «Словники України», до складу якої включено п'ять академічних словників нового покоління: орфографічний, транскрипції, фразеологічний, синонімів та антонімів (252 тис. слів), яка, за свідченням фахівців, немає аналогів у світі. На сьогодні впорядковується «Великий тлумачний словник української мови» або «СЛОВНИК. net» [3, с. 59-60]. Військовослужбовці, зокрема майбутні фахівці Національної гвардії України, мають можливість скористатися цим цінним лексикографічним фондом, який становить потужний ресурс для самоосвіти, професійного саморозвитку, формування лексичної,

лексикографічної та термінологічної культури фахівців військової сфери.

Ретроспектива розвитку військової терміносистеми визначається зовнішніми (політичними, інтернаціональними) та внутрішніми (власне національними, науковими) чинниками. Л. Туровська переконливо доводить, що «звернення до аналізу саме позамовних чинників свідчить, що формування української військової термінології зумовлене кількома обставинами. Для їх з'ясування важливо визначити, які саме реалії об'єктивного світу та спеціальні знання про них у певні історичні періоди термінувалися; що являли собою ці реалії, які саме ознаки були покладені в основу їхнього найменування; хто і за яких соціальних обставин виступав термінотворцем» [4].

Дослідниця визначає такі чинники розвитку військової терміносистеми:

1. Соціально-комунікативний (людський) чинник, який пов'язаний з тим, що термін є результатом закріплення певного поняття у слові, цей чинник визначає термінологічну синонімію, яка є об'єктивною ознакою природно сформованих терміносистем. Наприклад, у військовій термінології для номінування деяких звань та посад вживалося кілька термінів-синонімів, що було пов'язано з різною мовною орієнтацією військовиків: західноукраїнських - з яскравою німецько-польською мовною орієнтацією ***(жовнір, ротмістр),*** східних частин - з переважанням козацької традиції ***(козак, сотник),*** центральних частин - з помітним російським впливом та використанням іншомовних запозичень, вживаних в російській армії ***(солдат, капітан).*** За період існування Радянського Союзу простежується активне калькування російських військових термінів, що спричинило в подальшому невиправдану синонімію в уживанні певних терміноодиниць: ***атакуючий*** замість ***наступальний, головнокомандуючий*** замість ***головнокомандувач, вишка*** замість ***вежа, дозорний*** замість ***стежник, взвод*** замість ***чота*** тощо.

2. Виробничо-технологічний чинник. Якщо військова термінологія на початку свого розвитку (період Київської Русі, пізніше козаччина) була відносно замкненою, нечисельною за кількістю одиниць системою, то сучасна науково-технічна військова термінологія є відкритим системним утворенням, яке

постійно поповнюється лексичними запозиченнями з термінологій суміжних або дотичних наукових дисциплін (наприклад, молекулярної фізики і термодинаміки, квантової фізики, хімії високомолекулярних сполук), технічних галузей (автоматизації та комп'ютеризації військових технічних засобів) через нові відкриття, впровадження досягнень науки. На сучасному етапі розвитку у військовій терміносистемі активно функціонують терміни цих суміжних дисциплін: ***радіокерування, радіолокатор, газонепроникність, гідроакустичний, дезінфекція, космічна навігаційна система, лазерна система наведення зброї, хімічна розвідка*** тощо. Серед термінів на позначення сучасних військових звань та посад функціонують давні ***(рядовий, старшина, полковник)*** та сучасні ***(пілот, бортінженер, бомбардувальник).*** Це лінгвальне явище пояснюється тим, що від появи війська до новітніх часів не змінилося основне його завдання, досить повільно змінювалася посадова та рангова системи.

3. Історично-політичний чинник. Аналіз історичного тла українського війська у мовленнєвому аспекті, тісно пов'язаний з політичною історією України, передбачав з’ясування того, в яких часових площинах українське військо обслуговувала переважно рідна мова, а в яких - мова панівної держави. Важливою є геополітична ситуація, що склалася внаслідок розподілу українських земель упродовж кількох століть між різними державами, де українці підлягали законодавствам цих країн, де по-різному виявляли себе права і статус української мови. Різна лінгво-політична орієнтація регіонів України вплинула на формування української термінології військової справи на наддніпрянських та наддністрянських землях [4].

Деякі дослідники (Е. Огар та ін.), визначаючи основні показники термінологічної культури особистості, зазначають, що «термінологічна культура фахівця передбачає: 1) володіння термінологічним словником, постійне його поповнення; 2) володіння навичками ефективної роботи з джерелами, необхідними для розв'язання завдань лінгвістичного і термінознавчого характеру; 3) вміння аналізувати термінологічний матеріал щодо його походження, структури, способу творення, нормативності, ступеня засвоєння мовою, актуальності та ін.; 4) вміння виявляти на основі попередньо

описаних знань помилки і вади у терміновживанні і, відповідно, усувати їх; 5) вміння розрізняти продуктивні й непродуктивні моделі термінотворення, використовувати їх для творення чи удосконалення термінологічного матеріалу» [1]. Отже, під ***термінологічною культурою майбутнього військовослужбовця, зокрема фахівця Національної гвардії України,*** потрібно розуміти комплекс мовних знань, мовленнєвих умінь особистості з вживання термінологічних одиниць, на основі яких формуються фахові компетентності і які необхідні для розвитку професійної майстерності, професіоналізму, складовою якого є мовно-комунікативна культура.

Колектив викладачів факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України підготував до друку словник професійної термінології майбутнього фахівця Національної гвардії України є інформування курсантів з основами фахової термінології, що дозволить підвищити рівень їхніх професійних компетентностей, зокрема мовно-комунікативних умінь, лексичної і термінологічної культури. Матеріал словника укладено з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутнього фахівця Національної гвардії України. Акцентовано увагу на власне професійних, психологічних аспектах діяльності НГУ, специфіці службово-бойової діяльності, що акумульовано у спектрі словникових статей, які представляють професіоналізми, терміни військової сфери. Лінгвістична термінологія подана з проекцією на особливості діяльності НГУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огар Е. І. Українська видавнича термінологія: нормалізаціині та функціональні аспекти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://joumlib.univ.kiev.ua/index.php?act=artide&artide=2399. - Загол. з екрану. - Мова укр.

2. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна культура фахівця - освітньо-навчальний процес [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http: // tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk733/TK_wisnyk733_1_pshenychna_shevchenko_.htm. - Загол з екрану. - Мова укр.

3. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. - 2-ге вид., стерео. - К. : «Академія», 2012. - С. 26.

4. Туровська Л. В. Екстралінгвальна обумовленість лінгвістичних процесів у термінології (на прикладі військової терміносистеми) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id68/. - Загол. з екрану. - Мова укр.